

Erdei méhkeresés Székelyvarságon.

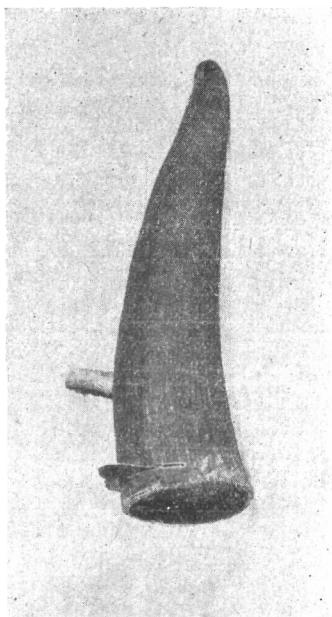
Székelyvarság község Zetelakától 22 kilóméterre fekszik, É. K-i irányban. Hosszú ideig Oroszhegyhez tartozott s csak az 1900-as évek után alakult át önálló községgé. Az 1000 méternyi erdős hegyek között fekvő község éghajlata a mezőgazdaságra nem nagyon kedvező. Lakossága eredetileg fakitermeléssel és állattenyésztéssel foglalkozott s csak legutóbb kezdtek földművelést üzni. Méhészettel, amely az erdős vidékek lakóinak mellékfoglalkozást nyújt, a székelyvarságiak nem igen foglalkoztak. Most is csak néhány embernek van méhészete. Az általuk használt kasok és kaptárok után ítélezve, méhészük más vidékről származott. Erre enged következtetni az a körülömlény, hogy méhkasnak nem odvas fatönkööt, hanem vesszőből, vagy gyékénykákából fonott és sárral letapasztott kasokat, vagy pedig deszkából készült modern kaptárokat használnak. Ismeretes, hogy az egy fatörzsből készült tőkekasok az erdős vidékre, a vesszőből, vagy gyékénykákából fonottak pedig a fátlan vidékekre jellemzők. Feltevésünk szerint tehát a régi időkben a méhészettel foglalkozó emberek munkássága az erdei méhek felkeresésében és mézük összeszedésében merülhetett ki.

Az erdei (vad) méhek felkereséséhez bizonyos foku tapasztalat, kitartás, jó szem és néhány eszköz szükséges. Kitartásra azért van szükség, mert a méhvadásznak néha 10–15 kilóméteren keresztül kell követnie a repülő méheket, amíg megtalálja a fészküket. A jó szem pedig képessé teszi, hogy nagyobb távolságra tudja látgálni a méhek repülését.

Az erdei (vad) méhek fészkének keresési ideje augusztus 10-től a hideg beálltáig, vagyis addig tart, amíg a méhek kijárhatnak. A tavasz és a nyár nem alkalmasak, mert a virágok szaga erősebb a méznél s így a méhek inkább a virágra szállnak, mint a méhvadász mézes csalétkére. Úgy mondják a falubeliek, hogy a vadméhek keresésére az első hóharmat (dér) leesése után legjobb indulni, mert ilyenkor a virágok elveszítik szagukat, a méz pedig megtartja. Igy a méhek nem a virágra, hanem a mézre szállnak.

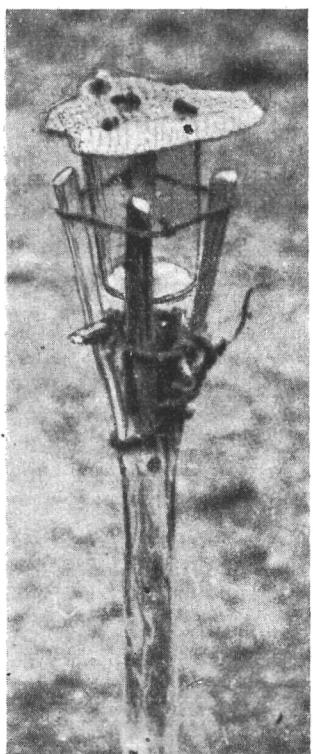
A vadméhek kereséséhez szükséges eszközök a méhészcsont, csákja, pohár, lépes méz, illetve mézzel bekent száraz lép és mosztika.

A méhészcsont közönséges szarvvég, melynek oldalán dugóval elzárható lyuk van, alsó nyílását pedig egy sűrűn átlyukgatott bádoglemez zárja el. Az oldalt lévő kis lyukon dugják be a méhcsontba az elfogott méheket, az átlyukgatott bádoglemez pedig lehetővé teszi, hogy a befogott méhek lélegezhessenek (1. á.).

1. ábra. Méhéscsont.
Abb. 2. Biehenbeute,

A csákja méternyi hosszú dorongia (karó) (2. á.). Ennek egyik végét kihegyezik, másik végét pedig négyrészsen behasítják. A hasítékokat két pecekkal kifeszítik és zsineggel lekötik, hogy el ne csússzanak. A csákja felső részébe, a hasítékok közé poharat, vagy cserépcsuprot helyeznek. Ez edénybe teszik aztán a köralakúra vágott lépesményet, egészen a fenekéig letolva. Azért használnak lépesményet, mert a méhek nem mennek a folyékony mézre. Ha a méhvadásznak nincsen lépesménye, akkor száraz lépet helyez az edény fenekére s azt lecsöpögötti mézzel. Akár pohár, akár csupor a használt edény, lefelé mindig elkeskenyedő alaku.

2. ábra. Csákja.
Abb. 2. Haken.

A mosztika a viaszfőzés mellékterméke. A sonkolyból marad vissza a viaszkiőzés után. A mosztika, ha füstölőnek használják, mézszagot terjeszt, melyet a légmozgás nagyobb távolságra is elsodor. A méhvadász ezeken kívül száraz lépet és folyékony mézet is szokott magával vinni. A használt méznek teljesen tisztának kell lenni. Különösen izzadt, vagy dohányos kézzel nem szabad hozzányulni s ha valami igazítani való lenne a készüléken, azt csak tiszta fadarabbal eszközlik. A méh ugyanis nagyon érzékeny a szagok iránt s ha más szagot is megérez a mézen kívül, csak körül röpködi a csákjára elhelyezett mézet, de nem száll reája. Ezekkel az eszközökkel felszerelve indul el útjára a méhvadász.

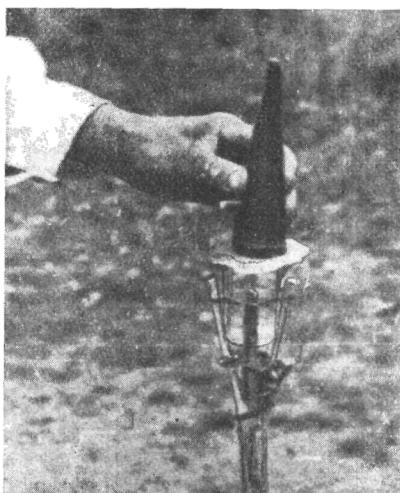
A vadméh keresését a varságiak vadméh tanításnak, vadméh szoktatásnak nevezik. A méhvadász első dolga, hogy valamely virágról vadméhet fogjon be a méhészcsontba. Ebbe a kis lyukon keresztül ereszti be és a dugóval pontosan elzárja a csontot. A méhet vagy szabadkézzel, szárnyainál fogva ejti rabságba s a kis lyukon keresztül dugja be a méhcsontba, vagy pedig a virágon torkoskodó méhre reáborítja a kifedett méhcsontot, mialatt

másik kezével befogja annak nyilását. A

rabra aztán óvatosan reátolja a csont fedelét. Ezután egy tisztáshelyet keres, ahol a csákját leszúrja a földbe, ráhelyezi a lépesmézzel felszerelt poharat s e fölé tartva a méhészcsontot, annak fedelét nagyon csendesen kihúzza (3. á.). A szabaddá lett méh ekkor, ha gyors mozdulattal el nem vadítottuk, pár perc mulva rászáll a lépesményre s enni kezd. Most a méhész csendesen felemeli a csontot s csendben félrehúzódik, ügyelve arra, hogy meg ne riassza a méhet (4. á.). Amikor a méh teleszedte magát, felszáll s néhányszor körül repülve a poharat egyenesen abba az irányba repül, amerre oduja van. Bizonyos idő mulva többedmagával tér vissza. Ha a minden nagyobb számmal jövő

méhek két-háromszor visszatértek, a méhész néhány méhet elfog és a méhészcsontba helyezi. Ezután felszedi egész készségét s elindul azokkal a méhek repülési irányába. Túlsok méhet nem szabad befogni, mert azok csak megzavarnák egymást. A méhvadász ekkor 3—400 méterrel halad abba az irányba, amerre a méhek elszálltak volt s itt újra felállítva a csákját s a csontból reáereszti az elfogott méheket. Ezek teleszedve magukat újra elropálnak s ismét többemedmagukkal térnek vissza. A méhvadász néhány fordulót enged a méheknek, aztán leírt módon újra előremegy. Ezt az eljárást addig ismétli, amíg a méhek nem jönnek gyorsan és nagy rajokban vissza. Ekkor a méhész abba az irányba szalad, amerre a méhek repültek s a fák között keresni kezdi a méhodut. Ha nem találná meg, visszatér a csákjához, újra megfog néhány méhet s egész készségével a méhrepülés irányában tovább folytatja a keresést. Megesik az is, hogy a méhész irányt téveszt s túlmegy, vagy oldalra elkerüli a méhodut. Ezt a méhek repülési irányáról mindenjárt megtudja állapítani, hiszen ekkor visszafelé, vagy oldalt repülnek. Ilyenkor a méhvadász a helyes irányba fordulva minden addig keresi, amig rá nem talál az odura. Gyakorlottabb méhvadász a méhek fordulásának idejéből már tud következetetn a távolságra. A vadméhek fészket nemcsak faodukba, hanem a földbe, erdei építményekbe stb. is szokták készíteni. A repülés irányának megfigyelhetése végett a méhvadásznak sokszor faágakat, fák koronájának a hegyét kell levágnia. Ilyenkor a mézes poharat a fa tetejére kell felállítani s onnan figyelni a vadméhek röpülését. Az is megtörténik, hogy a méhek nem jönnek a mézre. Ilyenkor taplót, vagy száraz marhatrágyát kell égetni, amelyen lépet, illetve mosztikát füstölnek. Ez füstölve ég el s szaga messzire elterjed, mint a mézé. (Bálint Sándor véleménye Katona Lázár ezen állításával szemben az, hogy a füstölés felesleges, mert a méz szagára feltétlenül jönnek a méhek).

Amikor a méhész megtalálja a méhlakásul szolgáló fát, első teendője annak megállapítása, hogy az odvasság a fatörzs mely részén van. Ha a fészek magasan van, akkor a fát kidönti. Bálint Sándor nézete szerint az odu nyilását azonnal be kell tömni, hogy a méhek csípésükkel ne zavarják munkájában a méhészt. Pál Katona Lázár a lyuk bedugásáról nem beszélt, de azt mondja, hogy azonnal füstöt kell gerjeszteni. Kidöntés után a méhvadász nagyobb lyukat vág fejszéjével azon helyen, ahol a fészek van. Ezen keresztül aztán kiszedi a mézes és fiasított lépet s azt a magával hozott köpübe belérakja. A méhek rövid idő mulva mind behúzódnak a köpübe. Ekkor a méhvadász valami ruhafélével beköti a köpü nyilását, majd hátára véve haza viszi.

3. ábra. Méhészcsont a poháron. — Abb. 3. Das Glas mit der Bienen-Beute.

Ha a fészek csak olyan magasságban van, hogy állva elérhető, nem vágják ki a fát, csak a lyukat nagyobbítják meg s a továbbiakban a már leírt mód szerint járnak el.

Ha a vadméheket nem akarják szaporítás céljából haza vinni, akkor a méheket elpusztítják. E célból a fészek aljánál az oduhoz lyukat vágnak s ezen keresztül égő zsupszalmát dugnak a nyilásba. A lángoktól lepörkölődik a méhek szárnya s az állatkák elpusztulnak. Ha ez bekövetkezett, kiszedik a mézet. Ez az eljárás azonos a kidöntött vagy állva hagyott fákban lévő méheknél. A méhek elpusztítása azért is szükséges, mert ha élve hagyják őket, zavarják a méhvadászt a további méhkeresésben. Az ilyen méhek ugyanis rászoktak a csák-ján levő mézrejáráshoz s ahol vissza-vissza tévre tévűtra vezetik a méhészt, aki nyomukban újra a már kifosztott oduhoz jutna. Ha az odu kipusztítás után még mindenek méhek a kitett csalétekre,

ez annak a jele, hogy a közelben még egy méhcsalád tanyázik, amit szintén megkeres a méhvadász.

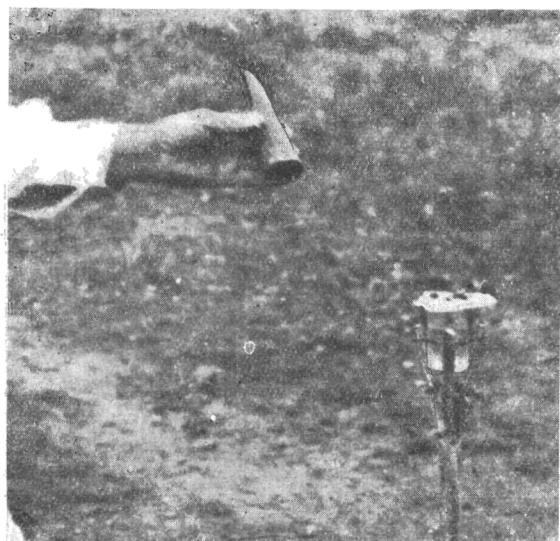
Elég gyakran megötörnéik, hogy a méhvadásznak már nincsen elég ideje, hogy még az nap kiszedje az oduból a méheket illetve a mézet. Az ilyen esetben, Bálint Sándor szerint a méhvadász keresztet vág a fa tövére, ami már tulajdonjelül szolgál. Bárki jönne tehát reá a fészek ottlétére, az tudja, hogy e méhek a jelvágó tulajdonát képezik. Még per esetén is neki ítélik a zsákmányt.

Ha két méhvadász u-

4. ábra. A méhészcsontot felemeli. —
Abb. 4. Aufheben der Bienen-Beute.

gyanegy időben, ugyanazon méhcsaládnál találkozik, kölcsönös meggyezés alapján megosztznak. Pál Katona Lázár ezzel szemben azt tartja, hogy az ilyen jeltevés nem jelent tulajdonjogot s nem szolgál alapul, hogy más el ne vihesse a mézet vagy méheket. Még ha reá jönne is arra, hogy ki vitte el, nem követelhet semmit, még a rajtakapás esetében sem. Legfeljebb annyit kívánhat, hogy megosztazzanak. Túlságosan nem is hangoskodnak, mert akkor reájuk terelődne az erődőigazgatóság figyelme s jól megbüntetnék az engedély nélküli faktivágásért. Előfordul az is, hogy a méz mennyisége miatt a méhvadász nem szedi ki a mézet, hanem hagyja a következő évig. Ha szerencsés és más nem fedezte fel, akkor ő szedi ki a következő év gazdagabbnak hitt zsákmányát.

Említettük, hogy a községenben kevés ember foglalkozik méhészeti-

tel. Ezek egy része modern kaptárokat használ. Igy pl. Bálint Sándor-nak Boczonádi féle országos méretű és német kaptárai vannak. A kaptárak és kasok minden valamely épület keleti oldalán állnak, nyilásukkal kelet felé. A modern kaptárakba műlépet használnak, míg a régi, sárral tapasztott vessző vagy gyékénykasokban a régi méhéset folytatják (5. á.).

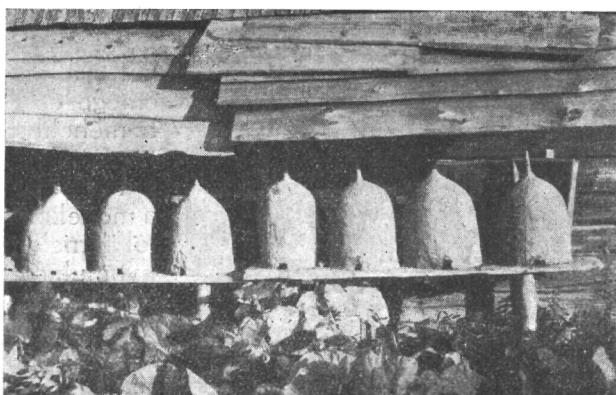
A kiröpült méhraj galyakra, vagy más alkalmas helyre száll le. Innen toll segítségével szokták egy kasba seperni. Sokszor még ez sem szükséges. Ugyanis egy köpübe csaléteknek mézet helyeznek s azt a raj közelébe helyezik. A méhek legtöbbször minden további nélkül belémennek az ilyen köpübe. Mikor bevonultak, a kaptárt, illetve köpüt beállítják a többi közé a méhesbe. Néha egyik-másik raj nem akar leszállni, hanem szökni próbál. Az ilyen raj elé vízipuskával, vagy seprűvel vizet fecskendeznek, amitől a raj megtorpan és leszáll, mire a szokásos módon befogják.

Az itatás itt nem szokásos. Az erdős területen nagyon sok a forrás. Nagy ritkán, kiválan száraz évben mégis kell itatni itt is.

A méhek különféle virágokból gyűjtik mézüköt. Igy a méz színe nem világos, hanem sötétebb és sűrűbb is, mint az akácmézé. A mézfölösleget helyben adják el, vagy bevizzik Székelyudvarhelyre. Bálint Sándor a méznek nagy gyógyhatásában is bizik. Ennek tulajdonítja, hogy a világháborúban megromlott egészsége ismét helyreállott.

A méhészet mellékterméke a viasz. A viasznyerés módja a következő. A lépet — mézétől megfosztva — sonkolyostól együtt vízbé teszik és felforralják. Mikor a viasz felolvadt, merőkanállal leszedik s az egész folyadékot kenderzacskóba téve kisajtolják. A sajtolásnál a viasz a vele lévő vízzel együtt kifolyik egy alája tett és hideg vízzel megtöltött cseberbe. A viasz a hideg viz tetején megalvad s kézzel könnyen leszedhető. A kenderzacskóban visszamaradó sonkolyos anyag a mosztika. A viaszból petróleumszűk időben házilag gyertyát készítenek, a felesleges viasz eladják, a mosztikát pedig a méhkeresésnél használják.

A modern kaptárakban a hideg ellen préselt szalmapárnákkal védi a méheket. Az összepréselt szalmát zsineggel, vagy sodronnyal átvarrják, végeit sarlóval egyenesre nyírják (6. á.). A kaptárok hátsó részén kettős ajtó van. Ezekben keresztül cserélik a lépkereletet. A belső ajtó

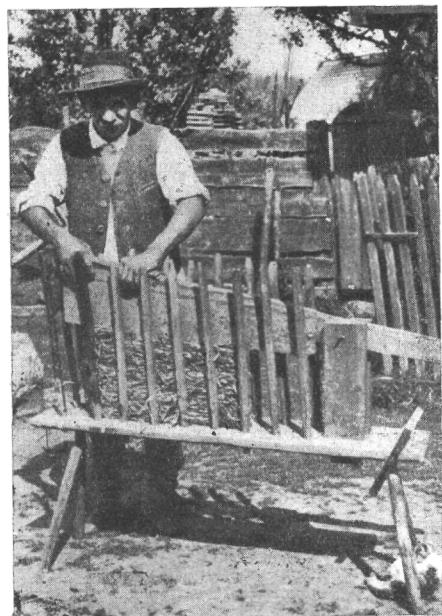

5. ábra. Sárral tapasztott gyékénykasok. —
Abb. 5. Bienenkörbe mit Lehmbeschichtung.

rendszerint üveges, hogy a keretek helyzetét és állapotát rajta keresztül megfigyelhessék. A szalmapárna e közé a két ajtó közé kerül, de első oldalát nem védik semmivel.

Téli időben meg kell győződni arról, hogy a méhek nem éheznek-e. Ennek kikutatására a méhész megkopogtatja a méhkast annak bejárója közelében. Az egészséges méhcsalád erre felhersen, az éhező, vagy beteg család síró hangot ad. Az ilyen kast aztán beviszik a házba s megvizsgálják. Ha a méhcsalád éhezik, akkor vízben oldott cukrot adnak neki. Ezt az oldatot előbb felforralják, aztán ki hagyják hülni, majd ráontik a lépre s így adják oda a méheknek. Ha nincsen cukruk forralt gyümölcsöt, vagy gyümölcsízt adnak.

A méheknek sok ellensége van. Ilyenek az egér, cickány (cicka)

6. ábra. Szalmapárna készítés.
Abb. 6. Anfertigung von Strohklassen.

fecské, harkály, cinege, pinty, darázs és a rabló méhek. Az egerek ellen úgy védekeznek, hogy a bejáró lyukat megszűkitik. A cickány ellen nehéz védekezni, mert ez bebújik a lyukon, kizavarja a méheket s a mézet megeszi. A harkály, cinege és pinty télen tesznek kárt a méhekben. A harkály addig kopogtatja a méhkast, míg azon lyukat vág s azon keresztül kiszedegeti a méheket. A rablóméhek csapatostól törnek reá a méhcsaládra s benyomulnak a kaptárba. Ha kevesen jönnek, a méhcsalád felveszi velük a harcot s el is űzi őket. Rendesen azonban nagyobb számban támadnak, letörök az ellenállást s egyetlen nap alatt elhordják az egész kaptár mézét. Támadáskor elősorban az anyát igyekeznek megölni. Ha ez sikerült, a megtámadott méhcsalád is hozzájuk csatlakozik s együtt rabolják ki kaptárukat, a rablókhöz hordva a mézet. Ha rablóméhek járnak valamely kasban,

a méhész könnyen észreveheti a méhcsalád haragos zúgásáról. A rablóméhek éjjelre nem maradnak az elfoglalt vagy megtámadott kaptárban. A gazda, ha nagyon figyelmes volt és észrevette a támadókat, éjjelre lezárja a vészélyeztetett család bejáróját, s lépes mézet állít előre. A visszatérő rablók nem hatolhatva be a kaptárba s meglátva a kitett mézet, annak esnek neki, egész rajokban, melyet aztán a gazda könnyen elpusztít.

Mint minden foglalkozásnak, a méhészeti is vannak babonái, hiedelmei. Bálint Sándor meséli, hogy betegsége alatt méhei elpusztultak. Mikor felépült, kilenc kedden bőjtölt s kérte Páduai Szent Antalt, segítsen neki méhei visszaszerzésében. Meg is segítette. Kilenc család méhét visszaszerezte. Most újra bőjtölt kilenc kedden s újra kérte a

szentet, hogy segítse hozzá őt még pár család erdei vadméhhez is. Alig két hét alatt sikerült is hét család erdei méhet összeszednie, amelyeknek árán két borjut vásárolt. Úgy meséli, hogy mindezt megállmodta: „Tenyeremen volt egy darab kenyér, amelyre méhek szálltak. Ekkor egy öregember odaszólott hozzám, hogy vigyázzak a méhekre, mert azok az erdei méhcsaládokhoz fognak vezetni. Mikor reggel felkeltem, egy olyan darab lépes mézet vettem kezembe, mint álmomban a kenyér volt, s azzal elindultam az erdőbe. Itt a méhek reászálltak a tenyeremen levő mezré, aztán elrepültek. Utánuk iramodtam s negyed óra mulva megtaláltam a méhcsaládot. Igy két hét alatt hét méhcsaládot találtam. Ha máskor is fogadtam valamit s nem tartottam be, minden károm lett belőle. Mégis csak Isten hatalma a legnagyobb“.

Általános nézet a községen, hogy van olyan virág, amely megvédi a méheket a rossz szellemektől. Ilyennek tartják a lészcsánt (*Levisticum officinale*), amelynek a szagá nyújt védelmet. Ez a petrezselylem szagára emlékeztet, de annál erősebb. A községbeliiek azt állították, hogy az oláhok ezt levesbe főzték s megegették. A lészcsánt emberek gyógyítására is felhasználják. Fejfájás ellen levelét kalapjukba rakják s úgy teszik fel fejükre, amitől a fejfájás megszűnik. Van még egy másik növény is, olyanszerű gumós gyökérrel, mint a pityóka (*burgonya*), amelynek virága szintén védi a méheket a rossz szellemektől.

Tagán Galimdsán.

*

Waldbienen-Suche in Székelyvarság.

Die Neste der Waldbienen werden vom ersten August bis zum Eintritt der Kälte aufgesucht. Die benötigten Geräte sind der Knochen (Bienen-Beute), der Haken, ein Glas, ein Stück trockener Waben mit Honig eingeschmiert, u. a. Der Bienengäger hat zuerst eine wilde Biene von irgend einer Blume in den „Knochen“ einzufangen. Dann sucht er eine geeignete Lichtung, wo er seinen Haken absteckt, das Glas mit dem Waben darauflegt und den Deckel des Knochens vorsichtig aufmacht. Die befreite Biene lässt sich auf den Waben nieder und beginnt den Honig zu fressen. Sobald sie sich sattgefressen hat, fliegt sie in die Richtung, wo ihr Nest ist, um bald mit anderen Bienen zurückzukehren. Wo die Bienen zweimal bis dreimal nacheinander schon zurückkehrten, fasst der Bienenzüchter wieder einige in den Knochen ein und geht mit seiner ganzen Ausrüstung 3-400 M. weiter in die Richtung aus der die Bienen gekommen sind. Hier stellt er seinen Haken wieder ab und befreit die Bienen aus dem Knochen. Nahcdem diese sich am Waben sattgefressen haben, fliegen sie fort und kehren in Bälde mit anderen Bienen zurück. Der Bienenzüchter lässt die Bienen einmal wiederkehren, nachdem er auf die oben beschriebene Weise wieder vorwärtschreitet. Dieses Verfahren wird solange wiederholt, bis er das Nest der Waldbienen aufgefunden hat. — Verfasser beschreibt die Bienenzucht, die Abwehr gegen Feinde der Bienen, die Bienenkörbe, ferner das Gewinnen des Bienenwachses. Auch bespricht Verfasser die mit der Bienenzucht zusammenhängenden Aberglauben.